

GEORG VOBRUBA

VALUTA ÉS KONFLIKTUS

Az euróválság értékelése

Az euróválság folyamata

2007-től az USA-ban nyilvánvalóvá váltak a jelzáloghitelekkel kapcsolatos problémák, a sokasodó fizetéseképtelenség bajba sodorta a bankokat, a New York-i székhelyű Lehman Brothers beruházási bank csődbe jutott. Ezeknek az eseményeknek a jelzésértéke és az általuk okozott tényleges vagyonszűnés hirtelen óvatosabbá tette a hitelezők hitelfolyósítási gyakorlatát, amit világszerte – és különösen az eurózónán belül – a hitelezés szigorodása követett. Ez véget vetett az eurózóna fejlődését az 1999-es megalakulása óta jellemző kamatszint-kiegyenlítődéssnek. Az euróövezet korábban viszonylag magas kamatszintű tagállamaiban az alacsony szinten megvalósuló kiegyenlítődéss nagy állami és magáneladósodáshoz vezetett, és ezzel párhuzamosan gyorsan emelkedett az anyagi életszínvonal. Ezek a folyamatok megfigyelhetők voltak az euróövezet összes déli tagállamában és Írországban. A kamatszint-kiegyenlítődéss váratlan megszűnéss pénzügyi problémákba sodorta az állami és magánadósokat, mivel kétségessé vált az általuk korábban felvett hitelek visszafizetése. Egyrészt az eurózóna tagállamai már a válság előtt magas adósságokat halmoztak fel, és most nem rendelkeztek megfelelő pénzügyi erővel ahhoz, hogy elfogadható feltételekkel refinanszírozni tudják a hiteleiket. Másrészt a kereskedelmi bankok a piaci szereplőknek nyújtott behajthatatlan hiteleik miatt bajba kerültek, és közpénzzel meg kellett őket menteni, mivel „rendszeralkotók” voltak (vagy egyszerűbben kifejezve, túl nagyok voltak ahhoz, hogy csődbe mehesse nek). Mindezz az állami adósságsszint és a kamatok emelkedéséhez vezetett, ezzel leértékelve a kereskedelmi bankok tulajdonában levő, korábban kibocsátott állami kötvényeket, ami tovább csökkentette a bankok tőkéjét.

Két sajátos probléma uralta az euróválság politikai kezelését, amelyek így jelentősen befolyásolták a válság menetét.

ELŐSZÖR: ellentmondás van a válságkezelés két fő célja között. A célok közül az egyik a hitelezők bizalmának a helyreállítása annak érdekében, hogy ismét hajlandóak legyenek hitelezni, a másik pedig a hitelezők kockázatának a reprivatizálása és az adósok költekezésének korlátozása (Vobruba 2012a: 138 skk). Az ellentmondásnak egyszerű oka van: a hitelezők bizalmának és hitelnyújtási hajlandóságának helyreállításához az kell, hogy teljesüljenek a hitelezők várakozásai, a hitelezők kockázattudatosságának reprivatizálása viszont az elvárásaikkal kapcsolatos kontroll hiányát igényli. Ennek eredményeként az euróválság kezelése a következő dilemmával állt szemben: a kockázatok reprivatizálásához és

a magán- és közfogyasztás szigorúbb ellenőrzéséhez az kell, hogy politikai intézkedésekkel ne enyhítsék a pénzpiaci kockázatokat, és így ne támogassák a hitelezők várakozásainak teljesülését. Ugyanakkor a hitelezők bizalmának megerősítéséhez és hitelnyújtási hajlandóságuk helyreállításához az szükséges, hogy legalább átmenetileg megóvják őket a piaci kockázatoktól.

A piaci kényszerek politikai eszközként való felhasználásának és a közvetlen politikai szabályozásnak is fontos következményei vannak. A hatás azonnali és messzemenő következményekkel jár, amelyek jelentősen befolyásolják a tagállamok intézményeit és a bennük élők életkörülményeit, és olyan politikai szereplőknek tulajdoníthatók, amelyek potenciálisan felelősnek tarthatók a rosszabbodó helyzetért. A hitelezők bizalmának helyreállítását célzó intézkedések zöme kétségkívül olyannak tűnik, mint ami egyoldalúan kedvez a bankok és a hitelezők érdekeinek. Ezzel szemben a közkiadásokat korlátozó intézkedéseket a tagállamokon belüli életkörülményekbe történő illegitim beavatkozásnak és kívülről jövő, nem szívesen látott behatolásnak látják. Ez az oka annak, hogy a politikai euróválság kezelése nagyban hozzájárul az eurózóna intézményei és az emberek közötti politikai viszony kialakulásához, ekként felfedve a válság ambivalens hatását: ez a politizálódás egyrészt konfliktust gerjeszt és problémákat okoz, másrészt viszont a mélyebb társadalmi kapcsolatok irányába – és így a társadalomépítés felé – tett lépésnek is tekinthető. (Rauh–Zürn 2014, Vobruba 2014).

MÁSODSZOR: az euróválság egyáltalán nem csak a pénzügyi rendszer válsága. A hitelezők bizalmának helyreállítása és a közkiadások szigorítása nagy költségekkel jár, ami jövedelemcsökkenésben, munkanélküliségben, a munkaerőpiacra való belépés sikertelenségeiben és a szociális juttatások csökkenésében jelentkezik. A válság dominánsan gazdasági jellegű értelmezése vagy figyelmen kívül hagyja a szociális költségeket, vagy pedig nemkívánatos, de átmeneti problémának tartja ezeket. A növekvő egyenlőtlenséget, a magas munkanélküliséget stb. a válságkezelés elkerülhetetlen mellékhatásának tartják, amelyek a gazdasági válság leküzdése után többé-kevésbé automatikusan meg fognak szűnni. Valójában azonban nyilvánvaló a válság kétirányú jellege. Míg a gazdasági és pénzügyi mutatók alakulása a válság végére utal, a válság szociális költségei továbbra is változatlan szinten maradnak, ezzel megkérdőjelezve azt az elképzelést, hogy gazdasági eszközökkel oldjanak meg szociális problémákat (vö. Preunkert–Vobruba 2013). Ez azt jelenti, hogy különösen a fiatalok közötti munkanélküliség valószínűleg magas marad, és nyitott kérdés, hogy ez majd politikai zavargáshoz vezet-e, ami visszahat az euróválság gazdasági részére.

Pérez és valuták

Az euróválság szociális hatásának elemzéséhez különbséget kell tennünk a pénz és a valuta között. Ezt röviden igazolni kell, mert ahogy én látom, a szociológiában nemigen különböztetik meg őket.

Csak két olyan empirikusan szélsőséges helyzet van, amikor fölösleges a pénz és a valuta megkülönböztetése: ha az egész világon egyetlen valuta van; és ha különböző valuták vannak ugyan, de nincs gazdasági csere az egyes valutaövezetek között. Ezekben a hipotetikus helyzetekben a pénz és a valuta egybeesik. Az első esetben azért, mert nem tudjuk egy valuta értékét egy másikban kifejezni, a második esetben pedig azért, mert erre nincs szükség. A való világban azonban több valuta létezik, a valuták közötti kereskedés folyik, és ez szükségszerűen létrehoz valamilyen valutaváltási mechanizmusokat, azaz olyan rendszereket, amelyekben a valutáknak kölcsönösen árai lesznek. Ezért kell világos különbséget tennünk a pénz és a valuta között.

Amikor a szociológia érdeklődést mutat a pénz okai és következményei iránt, akkor túlnyomórészt a pénzzel mint olyannal foglalkozik, úgy, mint ami „szimbólum”, „közvetítő” és „nyelv”, de nem a fizetés konkrét eszközeként értelmezi, beleértve a vele kapcsolatos konkrét intézményi beágyazottságot is (Simmel 1989, Parsons 1978). A „pérez” és a „nyelv” közötti analógia különösen félrevezető, de beszédes: senki sem kommunikál „a nyelven”, hanem egy konkrét nyelven (Gerhards 2010: 55 skk), és senki sem fizet a pénzzel mint olyannal, hanem csak egy konkrét valuta használatával. Ezt tudva a szociológiának tanulmányoznia kell a pénzt használó szereplőket és azokat a pénz használatát szabályozó intézményes kereteket, amelyeket a szereplőknek számításba kell venniük.

A valuta szokásos intézményes kerete a nemzetállam. Könnyen magyarázható, hogy a szociológiai irodalom a legtöbb esetben miért használja a „pérez” kifejezést még akkor is, amikor egy konkrét valutáról van szó. A legutóbbi időkig magától értetődő volt, hogy egy valuta működési kerete a nemzetállam, és fölöslegesnek tűnt a pénz és a valuta közötti különbség hangsúlyozása. De az eurónak mint nemzetek fölötti valutának a nemrég történt bevezetésével megszűnt ez az implicit jelleg. A nemzeti valutákról a közös valutaövezetre való áttéréstől adódó hatalmas problémák felfedik a különböző intézményes keretek fontosságát, ezért figyelembe kell ezeket venniük.

Ambivalens hatása van annak a ténynek, hogy több valuta létezik. A különböző valutaövezetek közötti gazdasági csere valutaváltási mechanizmus létrejöttéhez vezet, amelyen belül kialakul az egyes valuták más valutaegységben kifejezett ára. És itt érhető tetten a nemzeti valuták szociális ambivalenciájának lényege. Egyrészt a valutaváltási mechanizmus azt jelenti, hogy a valuta maga is a csere tárgyává válhat, és ily módon maga is fiktív áruként jelenik meg (Polanyi 1977: 102 skk). Ez teret engedhet a spekuláció számára, erőteljesen zavarva a tényleges gazdasági szükségesség pénzbeli kifejeződését, és problémás hatást gyakorolva a ter-

melésre és az anyagi életkörülményekre. Másrészt egy valutaváltási mechanizmus bizonyos védelmet nyújt az országoknak a külső versennyel szemben. Legalábbis amíg a különböző valuták közötti átváltási arányok változásai nem haladnak meg egy bizonyos mértéket, a valutaváltási mechanizmus leértékelésekkel képes megóvni az alacsonyabb termelékenységű országokat a nemzetközi versenytől, és elkerülhetővé teszi a csődöket, a bezárásokat és a munkanélküliséget.

A közös európai valuta szociális következményei fordított módon ambivalens jellegűek. Egyrészt a közös valuta létrehozása az Európán belüli valutapiac megszűnését jelenti, és így erősebb pozícióhoz vezet a globális valutapiacra. Az integrációval kapcsolatos kalkulációk már jóval a közös valuta bevezetése előtt számoltak ezzel a hatással (Commission 1990). E számítás realitását mutathatja, hogy a közös valuta külső értéke az egész euróválság alatt stabil maradt. Továbbá a közös valuta csökkentette a tranzakciós költségeket, és így ösztönözte a gazdasági együttműködést. E hatás is már jóval az euró indulása előtt része volt a politikai számításoknak: „Az átváltási arányok bizonytalanságának és a tranzakciós költségeknek a megszűnése, és az egységes piac működésének további finomítása bizonyosan növelni fogják a hatékonyságot” (Commission 1990: 11). Másrészt a közös valuta azt jelentette, hogy az eurózóna tagállamai számára megszűnt a valutaváltási mechanizmus nyújtotta védőernyő, és ez fokozta a vállalatok és munkások közötti versenyt. Már 1990-ben is azt várták, hogy az erősödő verseny kordában tartja a munkaerő-költséget: „Egy hiteles monetáris unió hatással lesz a béralku résztvevőinek magatartására. Óvatosabbak lesznek, mikor arról van szó, hogy a versenyképességüket kockáztatják, mivel a leértékelés már nem jöhet szóba” (Commission 1990: 24, vö. Spahn 2013).

Az előbbiekből az következik, hogy a valutaváltási mechanizmus elvesztésével kapcsolatos siránkozások és a nemzeti valutákhoz való visszatérésre vonatkozó javaslatok legalábbis egyoldalúak, mivel figyelmen kívül hagyják azt a lényegi ambivalenciát, amire megpróbáltam rámutatni. Ráadásul ezek a javaslatok alulbecsülik a valutaváltási mechanizmus spekuláció elleni védelmének fontosságát, és túlbecsülik azt a védelmet, amit a nemzeti valuták nyújthatnak a nemzetgazdaságok, a munkások és a fogyasztók számára. Ennek az a magyarázata, hogy figyelmen kívül hagyják egy leértékelés szociális és gazdasági költségeit, nem beszélve azokról a költségekről, amelyekkel a közös valuta megszüntetése járna, ami sokkal több kárt okozna, mint a megtartása. A nem belépés és a kilépés becsült költségei közötti aszimmetria a fő magyarázata annak, hogy az európai integráció de facto irreverzibilis folyamat.

Kooperáció és konfliktus

Hogyan válnak nyilvánvalóvá az euróválság társadalomépítő hatásai? (Vobruba 2014) A valutaváltási mechanizmus feladása nyomán az együttműködés és a verseny új feltételei jönnek létre. A közös valuta egyrészt alacsonyabb tranzakciós költségeket eredményez, és így fokozza a cserét és intenzívebbé teszi az együttműködést. Másrészt a leértékelés révén megvalósuló védelem lehetőségének elvesztése az alacsonyabb termelékenységű országoknak a verseny erősödését jelenti. A közös valuta bevezetésével megszűnik a lehetősége annak, hogy „leértékeléssel közömbösítsék az integrációs politika következményeit” (Lepsius 2013: 192). A váltakozó átváltási rátákról a rögzített árfolyamokra vagy egy közös valutára való áttérés legfontosabb szociális hatása az, hogy a lakosságcsoportok közötti semlegességet a konszenzus összetettebb előfeltételei és az erősödő konfliktusok helyettesítik. Ebben az összefüggésben meg kell említeni, hogy egy ebbe a kapcsolatba beépített, önmagát erősítő mechanizmusról van szó: a közös valuta erősödő versenyhez vezet, ennek következményeként a pozíciók megtartása érdekében fokozódik a specializáció, ami elmélyíti a munkamegosztást, és így a kölcsönös függőséget (Müncsh 2009: 48 skk). Pontosan ez vált láthatóvá az euróválság során az alacsony és a magas termelékenységű országokban is.

Egyes államok pénzügyi garanciákat nyújtókká, mások a garanciákat adóktól függővé váltak, közvetlenül vagy áttételesebb formában, mivel részt vesznek olyan garantáló intézményekben, mint az Egységes Európai Piac. És az állami garanciák révén a népességcsoportok adófizetőként, szociális transzfereket kapóként stb. az elosztási konfliktusok által alakított kölcsönös viszonyba kerülnek egymással. Ezt részletesen meg kell vizsgálnom.

Az államok garatálóká válnak, mert olyan intézményekben vesznek részt, amelyek garanciákat nyújtanak a „rendszer szempontjából fontos” adósoknak. Az euróválság során a meglévő intézmények, különösen az Európai Központi Bank, új garancianyújtó feladatokat vállaltak fel, és új garanciákat nyújtó intézmények – EFSF (Európai Pénzügyi Stabilitási Eszköz), EMS (Európai Monetáris Rendszer) – jöttek létre. Általában Mario Draghinak, az Európai Központi Bank elnökének azt a nyilatkozatát (2012) tekintik az euróválság fordulópontjának, amelyben kijelentette, hogy a bank garatálja az eurózóna válság sújtotta tagállamainak kötvényeit: „Az Európai Központi Bank kész mindent megtenni az euró fennmaradásáért. És higgyenek nekem, ez elég is lesz.”

Az államoknak adott transznacionális garanciák a közalapokba való befizetőkként, illetve az azokból történő kifizetések címzettjeiként elkerülhetetlenül érdekeltté teszik az egyes államok népességét is. Ez az oka annak, hogy az államoknak nyújtott garanciák miatt keltenek transznacionális konfliktusokat. Ez, a nemzeti határokon belüli meglévő ellentétekhez társulva összetett konfliktushelyzeteket teremt (Vobruba 2014).

Egy összetett konfliktushelyzet

Az euróválság olyan összetett konfliktushelyzetet idézett elő, amely két konfliktusvonal kombinációjaként írható le. Egyrészt elosztási konfliktusok vannak az euróövezet tagállamain belül. Ezek a konfliktusok a magas(abb) és alacsony(abb) jövedelmek tulajdonosai között alakulnak ki, és erősen intézményesültek a tőke és a munka kettőssége mentén. Másrészt új törésvonalak jönnek létre a magas és alacsonyabb versenyképességű országok népessége között. Amint az államok és az Európai Központi Bank garantálókka válnak, és új garanciákat nyújtó intézmények teremődnek, a magas versenyképességű euróövezeti országok adófizetői úgy vesznek részt az euróválságban, mint „az utolsó mentsvárként garantálók”. Ezzel párhuzamosan a kevésbé versenyképes országokban élő széles népességszociális csoportok életkörülményeit rontották a nemzeti pénzügyi politikára a hitelekkel és garanciákkal kapcsolatban háruló kötelezettségek. Az így kialakuló konfliktusoknak nincs világosan meghatározott címzettje, és nemigen intézményesültek. Ezt mutatja a megszorításokkal szembeni tiltakozások címzettjeinek homályos építménye (a görög esetre vö. Petropoulos [2014: 35 skk] kitűnő dokumentációját). A tiltakozás részben a saját országon belülre koncentrálódik, és a „a gazdagok”, „a bankok”, „a tőke”, „a korrupció felső osztály” ellen irányul. Másrészt viszont a tiltakozás címzettjei, „a Trojka”, „az IMF”, „az EU Bizottsága” és az EU gazdag országainak a hegemoniája, ezen belül is elsősorban Németország. Ez egy új konfliktusvonalat jelent.

Éppen ebben az aspektusban rejlik egy ambivalencia: a közös valuta egyrészt magában hordozza azt a lehetőséget, hogy az Európai Unió kohézióját veszélyeztető társadalmi feszültségek alakulnak ki a tagállamokon belül, és a tagállamok között is. Bár nem tűnik túlságosan valószínűnek, hogy az euroskeptikus megnyilvánulások politikailag releváns ellenzékké alakuljanak (Gerhards–Lengfeld 2013), de azt sem jelenthetjük ki, hogy ez lehetetlen. Másrészt a különböző tagállamok népességei „veszekedni kezdenek” egymással – ennek a lehetséges társadalomépítő következményeivel (Simmel 1992: 284 skk). Ez a kiindulópontja annak az állításnak, amely „a válság okozta társadalomépítés” mellett érvel (Vobruba 2014).

Annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy az euróválság hozzájárul-e az európai társadalom építéséhez, döntő fontosságú a konfliktusok és konfliktuskeretek közötti kölcsönhatás (Fehmel 2014). Simmel a konfliktusokból eredő integratív hatásokat tételez akkor, ha „die Gegner ein Gemeinsames haben, über dem sich erst ihr Kampf erhebt”¹ (Simmel 1992: 310). Szerintem ez az elképzelés általánosítható és összeköthető az intézmények elméletével. Ezt téve amellet érvelek, hogy a konfliktusoknak társadalomépítő hatásai vannak, ha olyan keretben zajlanak, amelyet nem tudnak befolyásolni (Vobruba 2012b).

¹ „az ellenfeleknek van közös érdekük, amely fölött eleinte harcot vívnak” (*a ford.*)

Társadalomépítés

Ahhoz, hogy egy további lépést tehesünk az euróválság társadalomépítő hatásainak elemzésében, két dimenzióban kell vizsgálnunk a fejleményeket: kutatnunk kell a népelességen belüli új konfliktushelyzeteket, és egyúttal fel kell tárnunk a meglévő intézmények válsággal szembeni ellenállását, a válság nyomán kialakuló új intézményeket is.

Konfliktusok

A transznacionális integrációs folyamatok hatásaira vonatkozó elvont diagnózis az lehet, hogy egyszerre ösztönzik a makroszintű homogenitást és a mikroszintű heterogenitást erősödését. Az uniós tagállamokon belüli és a tagállamok közötti egyenlőtlenségek alakulása empirikus bizonyítékokat szolgáltat erre. Legalábbis az euróválság kitöréséig az országok közötti különbségek csökkentek, míg a tagállamokon belüli jövedelemegyenlőtlenségek növekedtek (Müncsh–Büttner 2006: 80). A közös valuta összefüggésében ez az általános diagnózis a következőképpen alkalmazható: a makroszintű homogenitás növekszik, erős globális pozíciót biztosítva a közös valutának, mellékesen pedig megteremtődik az esély arra, hogy az euró globális tartalékvalutává váljon, az ezzel a státusszal járó összes előnnyel egyetemben. A mikroszintű heterogenitás növekszik, ez az érdekek és törésvonalak pluralizálódását okozza, ami lényegét tekintve a következő módon jelenik meg: a témák pluralitása, a követelések címzettjeivel kapcsolatos bizonytalanság és a szereplők instabil konstellációi. Az összetett konfliktushelyzetnek az euróválságban megnyilvánuló fő következménye az, hogy az európai integráció elleni összes érdek meglehetősen fragmentált, nehezen megszervezhető, és így csekély a politikai hatékonysága.

Intézmények

Az európai intézményeket valójában nemigen gyengítette meg a válság. Bár nemzeti szinten a válságnak jelentős társadalmi hatásai voltak, de a releváns uniós intézmények nem destabilizálódtak. Inkább az történt, hogy erősödött a nemzeti intézmények európai szinten gyakorolt hatása. Ezt jelzik többek között az euróválság kezelésében érvényesülő kormányközi dominanciára vonatkozó panaszok. Sőt mi több, a válság lökést adott a további intézményesülésre. A nemzeti szintű kompetenciák elvesztése általában a kompetenciák uniós szintre kerülésével magyarázható. Ez áll a nemzeti központi bankokra és a nemzeti igazságszolgáltatásra is.

Az egyik fontos eredmény az, hogy az euróválság új felelőségek átvételére ösztönözte a meglévő intézményeket, és új intézmények létrejöttéhez vezetett, amely következtében „a nemzeti szuverenitás jóval nagyobb része kerül át a nemzetek fölötti szintre” (Draghi 2012). A további európai intézményépítéssel kapcsolatos

viták és tervek ugyanabba az irányba mutatnak. A Bizottság „stabilitási kötvényekkel” kapcsolatos szakértői csoportja annak lehetőségét vizsgálja, hogy közösen garantált európai kötvényeket bocsássanak ki, Tusk lengyel elnök javaslatot tesz az európai energiakereslet koordinálását végző „Energiaunió” létrehozására. A francia „Groupe Eiffel Europe” 2014-es közleménye² az európai integráció további elmélyítését javasolja a politikai unió irányába. Vajon az európai szociális integráció intézményépítés révén megvalósuló további elmélyítéséhez vezetnek-e az ilyen kezdeményezések? Ez az intézmények és társadalmi konfliktusok közötti viszony euróválság által ösztönzött fejlődésével kapcsolatos kérdés. Ha a társadalmi konfliktusokat a meglévő és kialakuló intézmények keretein belül rendezik, akkor társadalomépítés folyik majd. De ha a társadalmi konfliktusok az intézmények megszűnéséhez vezetnek, akkor a válság dezintegrációt okoz.

Az euróválság ambivalenciája

Az európai integrációról folyó vitákban elhangzó egyik érv szerint az európai integráció alternatíva nélküli folyamat, így egyfajta teleologikus jellege van. A szociológusok aszerint fogadhatják el ezt az érvelést, hogy mire irányul. A tényleges attitűdök, meggyőződések vagy akár a retorika kritikájaként nincs túl sok értelme. Az irreverzibilitással kapcsolatos retorika egyáltalán nem bizonyítja, hogy az európai integráció végérvényesen visszafordíthatatlan folyamat. Egyszerűen csak azt jelzi, hogy vannak olyan szereplők, akik megpróbálják visszafordíthatatlanná tenni. Így tehát ha egyes szereplők nyilvánossá teszik az európai integrációval kapcsolatos teleologikus értelmezésüket, a szociológiának ezt empirikus adatként kell kezelnie, és más releváns szereplők versengő értelmezéseivel együtt kell vizsgálnia. De ha az európai integráció olyan szociológiai elméleteiről van szó, amelyek maguk is teleologikus érvelést használnak, akkor ezeket szociológiai kritikának kell alávetni.

A teleológia nem működhet szociológiai elméleti koncepcióként, mivel *a priori* figyelmen kívül hagyja az emberek fejlődését, és így nem tudja megragadni annak az alternatív empirikus lehetőségeit, hogy az emberek hogyan érzékelik és értékelik az európai integrációt, és ennek megfelelően miként cselekszenek. Más szóval, egy teleologikus szociológiai elmélet képtelen lenne nyitott társadalmi helyzetként értelmezni az euróválságot (Vobruba 2009: 44). Ez egyszerűen elfogadhatatlan, mert „a válság természetéből következik, hogy a megoldásért kiáltó problémák megoldatlanok maradnak. És az is a válság természetéhez tartozik, hogy nem megjósolható, mit hoz a jövő” (Koselleck 2010: 127).

A „szükségyszerűség” homályos jelentésére koncentrálnva érzékelhető lesz a különbség a válság teleologikus és empirikusan nyitott szociológiai elmélete között.

² Pour une Communauté politique de l’Euro, <http://www.groupe-eiffel.eu/pour-une-communaute-politique-de-leuro/> (utolsó letöltés: 2004. 07. 28.) (*a ford.*)

Az európai integrációt sok ok miatt tarthatjuk szükségesnek. Ezek közé tartozik a háborúkkal teli múlt, az a törekvés, hogy az európai államok helyt álljanak a gazdasági globalizációban, az európai szociális modell megvédése, és sok minden egyéb. De ezek semmi esetre sem jelentenek szükségszerűséget abban az értelemben, hogy az integráció elkerülhetetlen vagy automatikus lenne. Szociológiai megközelítésben az európai integráció nem fogható fel objektív történelmi szükségszerűségeket előidéző teleologikus folyamatként. Egyszerűen azért nem, mert a modern gondolkodásban a történelemnek nincs célja.

Következtetés

Mi az euróválság európai integrációra gyakorolt legvalószínűbb hatása? Az európai integráció egész eddigi története során erős jelek mutatnak arra, hogy ez a folyamat visszafordíthatatlan. De ezt nem értelmezhetjük objektív történelmi elvként. Mindig fennáll az a lehetőség, hogy a belőle fakadó problémák az európai integráció összeomlásához vezetnek. Ezért körültekintően kell elemeznünk, hogy az integrációs problémákat miként, miért és milyen mértékben oldja meg az integráció további elmélyítése – azaz a „kiegészítő intézményesítés” (Preunkert–Vobruba 2012, Vobruba 2012: 127 skk).

Ebben a megközelítésben számos példát találunk a kiegészítő intézményesítésre: ilyen a keleti bővítésről az Európai Szomszédosági Politikára történő átmenet (Vobruba 2008); a schengeni egyezménytől az uniós periferián levő tagállamok határainak europanizálása felé tartó fejlődés és a FRONTEX ügynökség intézményesítése; a munkavállalók szabad mozgásra való jogainak deklarálása után a szociálpolitikai jogosultságok tagállamok közötti átvihetőségének intézményesítése (Eigmüller 2013). Jelenleg a közös valuta által okozott problémák a további intézményesítést célzó számos új kísérletet indítottak el, ilyen például a fiskális paktum és a bankok közös európai felügyelete. Ezekon felül a válság ösztönzi az integráció további lépéseivel kapcsolatos vitákat, például az európai költségvetési politikáról vagy az eurókötvényről, azaz az állami kiadások és állami hitelevétel ellenőrzésének europanizálásáról. Azt láthatjuk, hogy az euróválság konfliktusokat okoz, és további intézményépítéshez vezet. Ez a kettősségének a lényege. Mivel ezek az intézmények stabil konfliktuskezelő keretet alkotnak, az euróválság hozzájárul egy európai társadalom felépítéséhez. Ebből adódóan az európai dezintegrálódást valószínűsítő állításoknál sokkal erősebb érvek szólnak a mellett, hogy a válság elmélyíti az integrációt.

Fordította Nyilas Mihály

Irodalom

- Commission – Commission of the European Communities (1990): One Market, One Money. An Evaluation of the Potential benefits and Costs of Forming an Economic a Monetary Union. *European Economy*, 44 (October). http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication7454_en.pdf (utolsó letöltés: 2004. 07. 28.)
- Draghi, Mario (2012): Speech by Mario Draghi, President of the European Central Bank at the Global Investment Conference in London 26 July 2012. <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2012/html/sp120726.en.html> (utolsó letöltés: 2004. 07. 28.)
- Eigmüller, Monika (2013): Europäisierung der Sozialpolitik. Der Einfluss individueller Akteure auf den Integrationsprozess. *Zeitschrift für Sozialreform*, (58), 3, 263–287. http://www.z-sozialreform.de/ccm/cms-service/stream/asset/ZSR%203_2012_Eigm%EF%BF%BDller_51.pdf?asset_id=1234003 (utolsó letöltés: 2004. 07. 28.)
- Fehmel, Thilo 2014. Europäisierung durch Konflikt. In Fehmel, Thilo – Lessenich, Stephan –Preunkert, Jenny (eds.): *Systemzwang und Akteurswissen*. Theorie und Empirie von Autonomiegewinnen. Frankfurt a. M.: Campus.
- Gerhards, Jürgen (2010): *Mehrsprachigkeit im vereinten Europa*. Wiesbaden: VS.
- Gerhards, Jürgen – Lengfeld, Holger (2013): *Wir, ein europäisches Volk?* Wiesbaden: VS.
- Koselleck, Reinhard (2010 [1985]): Einige Fragen an die Begriffsgeschichte von Krise. In Koselleck, Reinhard: *Begriffsgeschichten*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 203–217.
- Lepsius, M. Rainer (2013): *Institutionalisierung politischen Handelns*. Analysen zur DDR, Wiedervereinigung und Europäischen Union. Wiesbaden: VS.
- Münch, Richard (2009): *Das Regime des Liberalen Kapitalismus. Inklusion und Exklusion im neuen Wohlfahrtsstaat*. Frankfurt a. M.: Campus.
- Münch, Richard – Büttner, Sebastian (2006): Die europäische Teilung der Arbeit. Was können wir von Emile Durkheim lernen? In Heidenreich, Martin (ed.): *Die Europäisierung sozialer Ungleichheit. Zur transnationalen Klassen- und Sozialstrukturanalyse*. Frankfurt a. M.: Campus, 65–107.
- Parsons, Talcott (1978): *Action Theory and the Human Condition*. New York: The Free Press.
- Petropoulos, Nicholas (2014): A Sociopolitical Profile and the Political Impact of the Greek Indignados. An Exploratory Study. In Petropoulos, Nicholas P. – Tsobanoglou, Georg O. (eds.): *The Debt Crisis in the Eurozone: Social Impacts*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 342–394. <http://www.cambridgescholars.com/download/sample/61586> (utolsó letöltés: 2004. 07. 28.)
- Polanyi, Karl (1977 [1944]): *The Great Transformation*. Wien: Europaverlag. [Magyarul: Polányi Károly (2004): *A nagy átalakulás*. Budapest: Napvilág Kiadó.]

- Preunkert, Jenny – Vobruba, Georg (2013): Die beiden Hälften der Eurokrise. *Gegenworte*, 30, 21–25. http://www.uni-leipzig.de/~sozio/mitarbeiter/m26/content/dokumente/735/Preunkert,_Vobruba_Beide_Haelften.pdf (utolsó letöltés: 2004. 07. 28.)
- Rauh, Christian – Zürn, Michael (2014): Zur Politisierung der EU in der Krise. In Heidenreich, Martin (ed.): *Krise der Europäischen Vergesellschaftung?* Wiesbaden: Springer VS, 121–145.
- Simmel, Georg (1989 [1900]): *Philosophie des Geldes*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Simmel, Georg (1992 [1908]): *Soziologie*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Spahn, Peter (2013): “One Market, One Money” – Zwei Jahrzehnte später. *List Forum*, (39), 1, 1–15. https://wipol.uni-hohenheim.de/fileadmin/einrichtungen/wipol/Publikationen_Spahn/onemoney.pdf (utolsó letöltés: 2004. 07. 28.)
- Vobruba, Georg (2008): Expanzió bővítés nélkül. Európa dinamizmusa és az európai szomszédsági politika. *esély*, 1, 76–90. http://www.esely.org/kiadvanyok/2008_1/VOBRUBA.pdf (utolsó letöltés: 2004. 07. 28.)
- Vobruba, Georg (2009): *Die Gesellschaft der Leute*. Wiesbaden: VS.
- Vobruba, Georg (2012a): *Der postnationale Raum*. Transformation von Souveränität und Grenzen in Europa. Weinheim Basel: Beltz Juventa.
- Vobruba, Georg (2012b): Az európai társadalom társadalmi konstrukciója. *esély*, 5, 57–71. http://www.esely.org/kiadvanyok/2012_5/vobruba.pdf (utolsó letöltés: 2004. 07. 28.)
- Vobruba, Georg (2014a): The Europeanization of Distributional Conflicts within the Eurocrisis. In Petropoulos, Nicholas P. – Tsobanoglou, Georg O. (eds.): *The Deep Crisis in the Eurozone: Social Impacts*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 23–31. <http://www.cambridgescholars.com/download/sample/61586> (utolsó letöltés: 2004. 07. 28.)